

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет імені Володимира Винниченка

Кафедра образотворчого мистецтва та дизайну

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Завідувач кафедри
Стрітьсвич Т.М. _____
«30» серпня 2019 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

КОМПОЗИЦІЯ

Галузь знань **02** Культура і мистецтво

Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти

Спеціальність: **023** Образотворче мистецтво, декоративне
мистецтво, реставрація

Освітня програма: **Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,**
реставрація

Факультет **Мистецький**

Форма навчання: **Денна**

2019–2020 навчальний рік

Робоча програма **КОМПОЗИЦІЯ** для студентів за спеціальністю: **023**
Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Розробники: Пунгіна О.А., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну

Робочу програму схвалено на засіданні кафедри образотворчого мистецтва та дизайну

Протокол від «30» серпня 2019 року № 1

Завідувач кафедри образотворчого мистецтва та дизайну

(підпис)

Стрітьєвич Т.М.

(прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників Кількість кредитів ЄКТС – 2,5	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо- кваліфікаційний рівень Галузь знань: <i>023 Культура і мистецтво</i> Напрямок підготовки: <i>023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація</i>	Характеристика навчальної дисципліни денна форма навчання Нормативна
Розділів – 2 Індивідуальне науково- дослідне завдання _____ (назва)		Семестр 3 - й
Загальна кількість годин – 75		Вид контролю: Екзамен Лекції 2 год.
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних –2 самостійної роботи студента – 39	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	Практичні, семінарські Лабораторні 34 год. Самостійна робота 39 год. Індивідуальні завдання: Консультації:

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%): 37Х63

2.1. Мета викладання дисципліни: розкрити основні положення теорії образотворчої композиції з метою розвитку у студентів умінь вільного оперування набутими знаннями у власній художній діяльності, вироблення наукового мистецького світогляду та навичок вести самостійну навчально-творчу й дослідницьку роботу.

2.2. Завдання вивчення дисципліни: основним завданням курсу є: розвиток естетичного ставлення до творів мистецтва; розвиток художнього мислення, творчої уяви, зорової пам'яті, просторової уяви, художніх здібностей; виховання художньо-естетичної культури і художнього смаку.

2.2. Завдання вивчення дисципліни:

- розкрити роль і місце композиції в практичній діяльності та розвитку культури;
- визначити етапи становлення композиції в сфері образотворчої діяльності;
- вивчити стадії та вимоги щодо послідовності художньої-образної побудови композиції;
- виробити у студентів творчий підхід до ескізування та виконання композиції в сфері образотворчого мистецтва.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

знати: історичні етапи становлення композиції в сфері образотворчої діяльності; основні закони теорії композиції; види, закони, правила, прийоми й засоби композиції; стадії та вимоги щодо художньої-образної побудови композиції.

вміти: використовувати образотворчо-виразні засоби (силует, лінія, форма, динаміка, об'єм тощо), творчо осмислювати єдність форми і змісту у композиції; уміння створювати композиції на основі придбаних знань; уміння самостійно творчо вирішувати завдання в подальшій практичній діяльності.

2.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні мати:

Компетентності випускника

- Розвиток критичного та наукового мислення студентів
- Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу
- Здатність здійснювати пошук, збереження, обробку та редагування професійної інформації з різних джерел з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для виконання професійних завдань та прийняття професійних рішень; вміти самостійно поглиблювати знання в рамках дисципліни шляхом пошуку й опрацювання нової інформації, прагнути до саморозвитку, постійного підвищення кваліфікації та майстерності
- Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях та генерувати нові ідеї (креативність)
- Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт; презентувати результати власної художньо-творчої діяльності
- Здатність здійснювати творчу діяльність на базі професійних знань та навичок, демонструвати розвинену творчу уяву, використовувати власну образно-асоціативну, стилістичну та пластичну мову художнього твору; формулювати цілі особистісного і професійного розвитку та умови їх досягнення, враховуючи тенденції розвитку галузі професійної діяльності, етапів професійного зростання та індивідуально-особистісних особливостей.
- Здатність демонструвати достатньо високий рівень творчої майстерності, розуміти основні шляхи інтерпретації художнього-пластичного образу у мистецтвознавчій, творчій та дослідницькій діяльності; інтерпретувати смисли та засоби їх втілення у мистецькому творі
- Здатність застосовувати під час досліджень та у власній творчій діяльності закони і правила композиційної організації твору, а також засоби інтерпретації, стилізації, трансформації

- Розуміння закономірності творчого процесу: перебігу та етапів виявлення і втілення художнього образу за допомогою образотворчих засобів; розуміння особливостей художнього сприйняття: цілісного бачення, асоціативного, образного сприйняття; визначення етапів та послідовності реалізації художнього образу в мистецькому творі. Здатність до творчої уяви й образного мислення, художньої спостережливості, зорової пам'яті, виховання широкої художньо-естетичної культури і художнього смаку.

Результати навчання

Знання

- Має сформовану постійну необхідність міркувати, уміння аналізувати пропорційні відношення у своїй композиції та критично вибирати з ряду ескізів потрібний варіант
- Володіє, чітким уявленням щодо гармонійної організації композиції, сформований методологічний підхід до вирішення різнопланових завдань композиції та макетування, здатність самостійно знаходити несподіване, оригінальне вирішення думки і відповідні виражальні засоби для його втілення
- Здатний вирішувати завдання за напрямом, протилежним традиційному, що дозволяє проаналізувати проблему з нової позиції, виробити нову думку
- Знання матеріалів та технік образотворчого мистецтва; виражальних і виразних засобів, професійної термінології, етапів та методики виконання зображення
- Усвідомлення теоретичних основ образотворчої грамоти для застосовування комплексного художнього підходу у створенні цілісного образу
- Знання основних законів теорії композиції; її видів, правил, прийомів та засобів, володіння специфічною термінологією, розуміння стадій та вимог щодо художньої-образної побудови композиції; володіння чітким уявленням щодо гармонійної організації композиції.
- Здатність здійснювати пошук, аналіз та оброблення інформації з різних джерел

Уміння

- Володіє знаннями з композиції в сфері образотворчої діяльності
- Вміє використовувати образотворчо-виразні засоби (силует, лінія, форма, динаміка, об'єм тощо)
- Володіє умінням оцінювати змістовне навантаження виражальних засобів мистецтва та відтворювати художній образ адекватно морально-естетичній позиції автора
- Вміння використовувати власну образно-асоціативну, стилістичну та пластичну мову, інтегрувати смисли та засоби їх втілення у мистецькому творі, відтворювати традиційні та синтезувати сучасні технології образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва та реставрації творів мистецтва.
- Вміння аналізувати, стилізувати, інтерпретувати та трансформувати об'єкти (як джерела творчого натхнення) для розроблення композиційних рішень; аналізувати принципи морфології об'єктів живої природи, культурно-мистецької спадщини і застосовувати результати аналізу при формуванні концепції твору та побудові художнього образу
- Вміння застосовувати знання з композиції, вирішувати остаточну ідею композиційно-цілісного рішення художнього твору, розробляти формальні площинні, об'ємні та просторові композиційні рішення і виконувати їх у відповідних техніках та матеріалах, створювати закінчені, гармонійні композиції (фронтальну, об'ємну, об'ємно-просторову)
- Вміння визначати форму художнього твору, матеріали та техніки виконання у відповідності до теми та ідеї художнього задуму, знаходити технологічне рішення, яке максимально відповідає задуму, оцінювати отримані результати та аргументувати творче рішення роботи в матеріалі, враховувати і використовувати при виконанні художнього твору властивості матеріалів, закони їх взаємозв'язку

Комунікація

- Здатність використовувати відповідну термінологію, обговорювати факти та інтерпретації зрозумілою і чіткою мовою, застосувати це в презентаціях, есе та дипломній роботі
- Здатність відповідально ставитися до виконуваної роботи, самостійно приймати рішення, досягати поставленої мети з дотриманням вимог професійної етики

- Готовність розуміти кінцеву мету власного навчання, його етапи, цілі і завдання кожного окремого завдання з композиції.

3. Програма навчальної дисципліни

Тема I

Тема 1: Види композицій. Художній образ і засоби його вираження

Тема 2: Прийоми паперопластики (вправи, циліндр, призма)

Тема 3: Організація та порушення об'ємно-просторової структури

Тема 4: Фронтальна композиція на тему «Пейзаж»

Тема 5: Об'ємно-просторова композиція

Тема 6: Композиція у техніці різнофактурного колажу

4. Структура навчальної дисципліни

№	теми	ГОДИНИ		
		Лек.	Лаб.	Сам.
<u>Тема I</u>				
1.	Види композицій. Художній образ і засоби його вираження	2		
2.	Прийоми паперопластики (вправи, циліндр, призма)		4	6
3.	Організація та порушення об'ємно-просторової структури		4	6
4.	Фронтальна композиція на тему «Пейзаж»		10	10
5.	Об'ємно-просторова композиція		8	8
6.	Композиція у техніці різнофактурного колажу		8	9
	Консультації: 8			
	Всього:	2	34	39

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Прийоми паперопластики (вправи, циліндр, призма)	4
2	Організація та порушення об'ємно-просторової структури	4
3	Фронтальна композиція на тему «Пейзаж»	10
4	Об'ємно-просторова композиція	8
5	Композиція у техніці різнофактурного колажу	8
	Разом	34

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Прийоми паперопластики (вправи, циліндр, призма)	6
2	Організація та порушення об'ємно-просторової структури	6

3	Фронтальна композиція на тему «Пейзаж»	10
4	Об'ємно-просторова композиція	8
5	Композиція у техніці різнофактурного колажу	9
	Разом	39

10. Методи навчання

Лекції, самостійна та лабораторна робота.

11. Методи контролю

Поточний контроль знань під час лабораторних занять, перегляд, екзамен. Оцінювання якості знань студентів, здійснюється шляхом поточного, підсумкового (семестрового) контролю за 100-бальною шкалою оцінювання, за шкалою ECTS та національною шкалою оцінювання.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Залік – I семестр

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання на лабораторних заняттях Композиція:

Оцінку «відмінно» (A) (90-100)- заслуговує студент, що має міцні, ґрунтовні теоретичні знання, які застосовує на практиці. В досконалість володіє знаннями з композиції в сфері образотворчої діяльності. Знає основні закони теорії композиції; її види, правила, прийоми й засоби композиції, володіє специфічною термінологією. Вміє систематизувати, узагальнювати, аналізувати допоміжні матеріали та рекомендації щодо виконання завдання, та вміє самостійно і творчо використовувати набуті художні вміння, навички та відпрацьовувати оптимальний варіант без втрати образності відповідно до поставленого завдання. Має повне розуміння стосовно стадій та вимог щодо художньої-образної побудови композиції. Володіє умінням оцінювати змістовне навантаження виражальних засобів мистецтва та відтворювати художній образ адекватно морально-естетичній позиції автора. Має сформовану постійну необхідність міркувати, уміння аналізувати пропорційні відношення у своїй композиції та критично вибирати з ряду ескізів потрібний варіант. Має свідоме, чітке уявлення щодо гармонійної організації композиції, сформований методологічний підхід до вирішення різнопланових завдань композиції та макетування, здатність самостійно знаходити несподіване, оригінальне вирішення думки і відповідні виражальні засоби для його втілення. Вміє вирішувати завдання за напрямом, протилежним традиційному, що дозволяє проаналізувати проблему з нової позиції, виробити нову думку. Володіє навичками аналізу та самоаналізу, має потребу у самореалізації. Може створювати закінчені, гармонійні композиції (фронтальну, об'ємну,

об'ємно-просторову), які втілюють образ та створюють конструктивно-естетичне враження, виконують свою функцію й органічно поєднують форму, колір і матеріал. Загальна відповідь характеризується креативністю, творчим підходом до вирішення поставлених задач. Робота повинна бути охайно оформлена (за вимогами оформлення до такого роду робіт).

Оцінку «добре» **(B)** (82-89) – заслуговує студент, що має ґрунтовні теоретичні та практичні знання, але має стандартне мислення. Володіє знаннями з композиції в сфері образотворчої діяльності. Знає основні закони теорії композиції; її види, правила, прийоми й засоби композиції, володіє специфічною термінологією. Вміє систематизувати, узагальнювати, аналізувати допоміжні матеріали та рекомендації щодо виконання завдання, допускає незначні помилки при виконанні лабораторних завдань, які сам в процесі аналізу роботи може виправити. Має повне розуміння стосовно стадій та вимог щодо художньої-образної побудови композиції. Володіє умінням оцінювати змістовне навантаження виражальних засобів мистецтва та відтворювати художній образ адекватно морально-естетичній позиції автора. Має достатньо сформовану постійну необхідність міркувати, уміння аналізувати пропорційні відношення у своїй композиції та критично вибирати з ряду ескізів потрібний варіант. Має достатнє уявлення щодо гармонійної організації композиції, сформований методологічний підхід до вирішення різнопланових завдань композиції та макетування, здатність самостійно знаходити несподіване, оригінальне вирішення думки і відповідні виражальні засоби для його втілення. Володіє не в повній мірі навичками аналізу та самоаналізу, має потребу у самореалізації лише за зовнішньої мотивації. Не завжди самостійно може створювати закінчені гармонійні композиції (фронтальну, об'ємну, об'ємно-просторову), які втілюють образ та створюють конструктивно-естетичне враження, виконують свою функцію й органічно поєднують форму, колір і матеріал. Загальна відповідь характеризується ґрунтовністю, творчим підходом до вирішення поставлених задач. Робота повинна бути охайно оформлена (за вимогами оформлення до такого роду робіт).

Оцінку «добре» **(C)** (74-81) – заслуговує студент, що має належні теоретичні та практичні знання, але має стандартне мислення. Володіє знаннями з композиції в сфері образотворчої діяльності. Знає та достатньо орієнтується в основних законах теорії композиції; видах, правилах, прийомах й засобах композиції, володіє специфічною термінологією. Вміє, але не чітко, систематизувати, узагальнювати, аналізувати допоміжні матеріали та рекомендації щодо виконання завдання, допускає незначні помилки при виконанні лабораторних завдань, які сам в процесі аналізу роботи може виправити. Має розуміння стосовно стадій та вимог щодо художньої-образної побудови композиції. Не завжди самостійно володіє умінням оцінювати змістовне навантаження виражальних засобів мистецтва та відтворювати художній образ адекватно морально-естетичній позиції автора. Має частково сформовану необхідність міркувати, уміння аналізувати пропорційні відношення у своїй композиції та критично вибирати з ряду ескізів потрібний варіант, але створює їх стандартно. Має розуміння щодо гармонійної організації композиції, макетування, у процесі роботи допускає помилки. Володіє на середньому рівні навичками аналізу та самоаналізу, має потребу у самореалізації лише за зовнішньої мотивації. Не завжди самостійно може створювати закінчені гармонійні композиції (фронтальну, об'ємну, об'ємно-просторову), які втілюють образ та створюють конструктивно-естетичне враження. Загальна відповідь характеризується не чіткістю формулювання до вирішення поставлених задач. Робота іноді не відповідає вимогами оформлення до такого роду робіт.

Оцінку «задовільно» **(D)** (64-73) – заслуговує студент, що може продемонструвати теоретичні та практичні знання. Частково володіє знаннями з композиції в сфері образотворчої діяльності. Знає та достатньо орієнтується в основних законах теорії композиції; видах, правилах, прийомах й засобах композиції, володіє специфічною термінологією. Вміє, але не чітко, систематизувати, узагальнювати, частково аналізувати допоміжні матеріали та рекомендації щодо виконання завдання, допускає помилки при виконанні лабораторних завдань, які самостійно не може виправити. Має не повне розуміння стосовно стадій та вимог щодо художньої-образної побудови композиції. Не завжди самостійно володіє умінням оцінювати змістовне навантаження виражальних засобів мистецтва та відтворювати художній образ адекватно морально-естетичній позиції автора. Має частково сформовану необхідність міркувати, уміння аналізувати пропорційні відношення у своїй композиції та критично вибирати з ряду ескізів потрібний варіант, але створює їх під керівництвом. Має не повне розуміння щодо гармонійної організації композиції, макетування, у процесі роботи допускає помилки. Володіє на середньому рівні навичками аналізу та самоаналізу, має потребу у

самореалізації лише за зовнішньої мотивації. Під керівництвом може створювати закінчені гармонійні композиції (фронтальну, об'ємну, об'ємно-просторову), які втілюють образ та створюють конструктивно-естетичне враження. Загальна відповідь характеризується не чіткістю формулювання до вирішення поставлених задач. Робота іноді не відповідає вимогами оформлення до такого роду робіт.

Оцінку «**задовільно**» (Е) (60-63) - заслуговує студент, що має слабкі теоретичні та практичні знання. Частково має знання з композиції в сфері образотворчої діяльності. Спонтанно орієнтується в основних законах теорії композиції; видах, правилах, прийомах й засобах композиції, частково володіє специфічною термінологією допускає помилки у визначеннях. Частково здатний систематизувати та узагальнювати допоміжні матеріали та рекомендації щодо виконання завдання, допускає фактичні та змістовні помилки, які самостійно не може виправити. Має недостатнє розуміння стосовно стадій та вимог щодо художньої-образної побудови композиції. Має лише частково сформовану необхідність міркувати, вміння аналізувати пропорційні відношення у своїй композиції та критично вибирати з ряду ескізів потрібний варіант, але створює їх тільки під керівництвом. Має слабке розуміння щодо гармонійної організації композиції, макетування, у процесі роботи допускає помилки. Володіє на середньому рівні навичками аналізу та самоаналізу, має потребу у самореалізації лише за зовнішньої мотивації. Усі передбачені навчальною програмою завдання виконані, але деякі з них мають недоліки, фактичні та змістовні помилки. Загальна відповідь характеризується не чіткістю формулювання до вирішення поставлених задач. Робота іноді не відповідає вимогами оформлення до такого роду робіт.

Оцінку «**не задовільно**» (Fх) (35-59) - заслуговує студент, що має дуже слабкі теоретичні та практичні знання. Не орієнтується з композиції в сфері образотворчої діяльності. Спонтанно орієнтується в основних законах теорії композиції; видах, правилах, прийомах й засобах композиції, не володіє специфічною термінологією допускає помилки у визначеннях. Майже не володіє розумінням щодо головних вимог стосовно художньої-образної побудови композиції. Не має розуміння щодо гармонійної організації композиції, макетування. Не має навичок аналізу та самоаналізу, характеризується зовнішніми стимулами, та повною репродуктивністю. Кількість передбачених програмою завдань не виконано, або якість їх виконання близька до мінімальної. Робота неохайна, не відповідає вимогами оформлення до такого роду робіт.

Оцінку «**не задовільно**» (F) (0-34) – заслуговує студент, який не володіє теоретичними та практичними знаннями. Не орієнтується з композиції в сфері образотворчої діяльності. Незначною мірою орієнтується в основних законах теорії композиції; видах, правилах, прийомах й засобах композиції, не володіє специфічною термінологією допускає помилки у визначеннях. Не володіє розумінням щодо гармонійної організації композиції, макетування. Не має розуміння щодо гармонійної організації композиції, макетування. Не має навичок аналізу та самоаналізу, характеризується зовнішніми стимулами, та повною репродуктивністю. Кількість передбачених програмою завдань не виконано, або якість їх виконання близька до мінімальної. Робота неохайна, не відповідає вимогами оформлення до такого роду робіт.

13. Методичне забезпечення

Навчально-методичний комплекс з дисципліни «Композиція»

14. Рекомендована література

Основна

1. Голубева О. Л. / Основы композиции: Учеб. пособие./ - 2-е изд. - М.: Изд. дом «Искусство», 2004. - 120 с: илл.
2. Григорян Е.А. Основы композиции в прикладной графике /Учебно-методическое пособие для студентов и учащихся высших и средних специальных учебных заведений. — Ереван, 1986. — 32 с.
3. Дідик Н.Я. основи композиції: навчальний альбом-посібник. / Редактор О.Козоріз. – Ужгород: Видавництво «Мистецька лінія», 2009. – 64 с.
4. Шорохов Е. В. Композиция. – М.: Просвещение, 1986. – 112 с.

Додаткова

1. Арнхейм Р. Искусство и визуальное восприятие / Р. Арнхейм Пер. с англ. - М.: Архитектура-С, 2007. – 392 с., ил.
2. Барышников А. П., Лямин И. В., Основы композиции. - М., 1951. – 123 с.
3. Бідняк М. М. Архітектурна композиція / М. М. Бідняк, О. Б. Білінська. – Львів: «Львівська політехніка», 2011. – 152 с.
4. Волкотруб И.Т. Основы художественного конструирования. – К.: Вища школа, 1982. – 149 с.
5. Гребенюк Г. Є. Основы композиции та рисунка / Г. Є. Гребенюк. – К.: Техніка, 2000. – 224 с.
6. Даги И.А. Средства реализации декоративной фронтальной композиции. – Кишинёв, 1987. – 104 с.
7. Житкова Н. Ю. Композиція / Н. Ю. Житкова, С. Б. Зиміна. – К.: вид-во КНУБА, 2008. – 120 с.
8. Касьян Т. К. Композиція / Т. К. Касьян. – Черкаси : вид-во ЧНУ, 2012. – 88 с.
9. Ковалев Ф.В. Золотое сечение в живописи: Учеб. Пособие — К.: Вища школа, 1989.– 143 с.
10. Михайленко В. Є. Основы композиции / В. Є. Михайленко, М. І. Яковлев. – К.: Каравелла, 2008. - 304 с.
11. Поліщук Л. К. Основы об'ємно-просторової композиції / Л. К. Поліщук. – Ів. Фр.: вид-во ІФНТУНГ, 2010. – 100 с.
12. Рисунок. Живопись. Композиция: Хрестоматия: Учеб. пособие для студентов худож.-граф. фак. пединститутов / Сост. Н. Н. Ростовцев и др.- М.: Просвещение, 1989.-207 с.
13. Теоретичні основи композиції: Навчально-методичний посібник для студентів ВНЗ художніх та художньо-педагогічних спеціальностей / Автори-упорядники: Урсу Н.О., Негода Б.М., Гнатюк В.А., Міхальська І.П. – Кам'янець-Подільський, 2004. – 50 с.
14. Холмянский Л. М.. Щипанов О. С. Дизайн. /Пробний навчальний посібник для учнів. – К., 1992. – 207 с.